

AZ ASSZIMILÁCIÓS FOLYAMAT VISSZAFORDÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEIRŐL DÉL-BÁCSKÁBAN ÉS SZERÉMSÉGBEN

A dolgok maguktól mindig rosszabbra fordulnak, ha mi nem változtatjuk őket jobbra. Francis Bacon angol filozófustól kölcsönöztem a gondolatot, amelyet bevezetóm irányelvének, vezérmotívumának tekintek. Beszámolómban terepi tapasztalatokról, személyes meglátásokról, villanásokról, a dél-bácskai és szerémségi szórványban élő magyar közösségek megmaradásának esélyeiről, az előrehaladott asszimilációs folyamat visszafordításának lehetőségeiről, valamint azokról a feladatokról és feltételekről kívánok szólni, amelyek előbbre és tovább viszik a megkezdett folyamatokat.

A mostani dél-bácskai és szerémségi önszerveződést több fontos tényező segítette elő, közülük négyet emelnék ki:

1. A 2000 októberében bekövetkezett változások utáni szabadabb légkör gondolkodásra készítette az embereket hovatartozásukról, újjáélesztette a lankadó nemzettudatot.

2. A magyarigazolványoknak, már csak ezért is, rendkívüli a jelentősége.

3. A szórványban élő magyar közösségekben a nemzeti hovatartozás vállalását elősegítő magyarigazolványok megjelenésével egyidejűleg megjelent az önszerveződés szükségességének felismerése, mint fennmaradásunk egyetlen lehetősége.

4. Az újvidéki CMH-iroda, az Újvidéki Módszertani Központ, mögöttük és velük az újvidéki VMSZ-es csapat, felismerték, hogy nemzeti és politikai kötelezettségük felkarolni, támogatni a kezdeményezőket, serkenteni a félénkebbeket, erőt adni a tétovázóknak, minden környezetben, ahol az önszerveződés igénye és lehetősége megjelenik.

A négy évvel ezelőtt beindult magyar identitástudat folyamatos erősödése s az önszerveződés izmosodása reményt jelent a jövőt illetően. Meggyőződésem, hogy a magyar önazonosság megőrzésének, pontosabban az anyanyelv újbóli birtokbavételének óhaja, vágya, eddigi menete tizenhárom magyar művelődési egyesület és hat VMSZ-szervezet megalakulása, az összefogásukra irányuló mostani tevékenység erősítése és a jövőre vonatkozó tervek az eddiginél nagyobb figyelmet érdemelnek nemzeti közösségünk vezető emberei és struktúrái, elsősorban a Magyar Nemzeti Tanács részéről.

A vajdasági szintű kiemelten fontos magyar szervezetek közül a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség következetes viszonyulását illik kiemelni. Hosszú idő óta, folyamatosan, legfontosabb rendezvényeit (Gyöngyösbokréta, Durindó) felváltva a tömbben és szórványban, több esetben pedig (Magyar Ünnepi Játékok,

amatőr színházi előadások szemléje) túlnyomórészt a szórványban (Szenttamás, Versec, Nagyikinda, Titel, Törökkanizsa, Újvidék) szervezi meg.

Az elmúlt négy év alatt (2001-től) magyar művelődési egyesületek alakultak Budiszaván, Maradékon, Piroson, Satrincán, Dobradón, Palánkán, Titelen, Kátyon, Nyékincán, Rumán, Mitrovicán, Bácsoson és egy évvel ezelőtt Ürögön. Minden egyesület megalakulásának megvan a saját története. A maradéki, satrincai és dobradói magyar művelődési egyesületek megalakításának kezdeményezésében a feketicsi MME példaértékű szerepet vállalt. Mostani együttműködésükről is csak az elismerés hangján lehet szólni. Mindenhol más a helyzet, más körülmények uralkodnak. Valahol zökkenőmentes volt a megalakulás, máshol csak hosszas előkészületek után sikerült, vagy azután sem (Herkóca). A kezdeményezők, illetve azok, akik felvállalták az újvidéki kezdeményezést, nem voltak mindig a legrátermettebbek, hanem a legbátrabbak. Szerencsés az a környezet, amelyben akadt olyan értelmiségi, aki mert kezdeményezni, vállalni és közössége élére állni (Budiszava, Nyékince, Piros, Palánka, Ürög). Szép példa a titeli is. Az alapítók, a bátrak örömmel adták át a művelődési egyesület vezetését rátermettebb, fiatalabb értelmiséginek és lelkesedéssel végzik az egyesületi munka azon részét, amely számukra a legmegfelelőbb.

A kisszámú értelmiségi egy része még mindig passzívan szemléli közössége önszerveződését, vergődését (Bács, Káty). A kudarc szimbólumának – vagy mert a próbálkozó szenttamásiak, újvidékiek, külaiak, temeriniek és bácsfeketehegyiek nem voltak elég kitartóak – Verbászt nevezném meg, ahol formálisan létezik magyar művelődési egyesület, de folyamatos tevékenység nélkül. A művelődési helyzetenél még nagyobb sikertelenség, hogy több mint 2000 verbászi magyar lakos gyermeke számára hosszú évek óta nincs magyar nyelvű általános iskolai oktatás sem. Ezen a helyzeten kell minél előbb változtatni.

Ahol kevesen beszélnek – vagy a legtöbben már nem beszélnek – a magyar nyelvet, ott a legsúlyosabb a helyzet. A rumai, mitrovicai, latyaraki, palonai, bácsi és ürögi magyar közösségekben, különösen a fiatal nemzedék esetében 80–90 százalékban megtörtént a nyelvcseré, nemzettudatuk viszont megújult. A magyar nyelv használata kikopott a közéletből, értéke ezzel csökkent, és a magyar családokon belül is eluralkodott a szerb nyelv használata. A jobb munkahely, esetleg a jobb társadalmi pozíció megszerzésének lehetősége csábítást, egyben álcázott kényszert jelentett az anyanyelv és esetleg a nemzeti identitás feladására, különösen a „mindannyian jugoszlávok vagyunk” időszakában. A nyelvcseré után megmaradt vallási hovatartozásuk és magyar vezetéknévük. A háborús évek megmutatták, hogy környezetük számára a nyelvcseré nem elegendő. Vallásuk és nevük is zavaróan hatott, és következett a megfélemlítés, a megalázás, a fenyegetések, nemritkán a fizikai bántalmazások időszaka.

Az emberek lélektani válságba kerültek, keresték identitásukat, gyökereiket, nemzeti hovatartozásukat. Ez volt az a helyzet, amikor az emberek visszafordultak önmagukhoz. Ezt erősítették a magyarigazolványok. A városokban kedvezőtlenebb a helyzet, mint a falvakban. A városok nagy területe, önszerveződésük hiánya, a nagyszámú menekült, a bevándorlás, a nagy lakótelepek, új városnegyedek építése, a szétszórt, gyökértelen kis magyar közösségek, az előrehaladott asszimilációs

folyamat kialakulásához vezetett. Az etnikailag vegyes családok ezekben a közösségekben úgyszólván a teljes beolvadást jelentették. Ismerkedésre, barátkozásra a saját közösségükön belül nem volt lehetőség. A művelődési egyesületek létrejötte, a különböző rendezvények, bálók, ünnepek megszervezése a lassú változások felé mutatnak. Nem mindenhol egyforma sikerrel, de a változások kitapinthatóak.

A magyar szórványközösségekben észrevehetően alacsony a szakképzettségi szint, különösen a főiskolát, egyetemet végzettek száma. Ezzel együtt jár a műveltségi szint csökkenése meg a magyar kultúra és hagyományok megismerése iránti igénytelenség. Nagy a különbség azon települések között, amelyek általános iskoláiban léteznek magyar tagozatok (Budiszava, Piros) és azok között a települések között, ahol ez a lehetőség éveken vagy évtizedekkel előbb megszűnt (Káty, Bács, Titel, Palánka és a szerémségi települések). Ezért van Budiszaván és Piroson jóval több főiskolát meg egyetemet végzett magyar, mert az alaptudást anyanyelvükön szerezték meg.

A budiszavai Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben és vezetőségében az értelmiségiek szerepvállalása annyira rányomja a bélyegét az egyesület munkájára, hogy az becsületére válna jóval nagyobb magyar közösségnek is. Ebből az a tanulság, hogy a többször, de mégsem elégszer hangoztatott anyanyelven való általános iskolai oktatást mindenhol meg kell szervezni, ahol erre a minimális lehetőség is megvan (Maradék, Satrinca, Dobradó, Titel, Lok, Palánka, Bács, Verbász, Ókér meg a kátyi magyar gyerekek budiszavai iskolai oktatása).

Az új magyar tannyelvű tagozatok beindításának egyik feltétele a diákbuszok biztosítása, mert a környező települések gyerekeinek utaztatásával Maradékon, Titelen és Verbászon létrejöhetne a magyar általános iskolai oktatás. Talán Palánka is számításba jöhetne, a kátyi magyar gyerekek pedig a szomszédos Budiszavára utazhatnának. Ez nem lehet a jövő zenéje, egy-két éven belül cselekedni kell. Mindenhol, ahol lehet, össze kell szedni, házalva is, gyerekeinket, mert holnap már késő lehet. Gondoljunk a krisztusi tanításra: a jó pásztor nem hagyja magára a kilencvenkilenc mellől elszakadt századik juhocskát sem. Mi a nyájunk juhocskáinak jóval nagyobb számát hagyjuk szabadon. Szedjük őket össze.

Ezzel kapcsolatban kap kivételes jelentőséget az újvidéki magyar középiskolai hálózat további bővítése, és még jobban egy nagyobb kapacitású középiskolai kollégium létrehozása, amely az újvidéki és az Újvidéken tanuló magyar középiskolások vonzó találkozóhelye, fontos művelődési tevékenységek hordozója lehet.

Röviden kiemelem az egyházak, külön a katolikus egyház szerepét Szerémségben és Dél-Bácskában az asszimilációs folyamat szempontjából. Nem szerencsés a szerémségi és délvidéki kis magyar közösségek számára, amelyeknek tagjai legnagyobbreszt katolikusok, hogy vallásuk megegyezik a velük élő horvátokéval. Ahol a magyar katolikus hívek többségben is vannak (Satrinca, Maradék, Herkóca, Nyékinca, Palánka) az egyházi szertartások horvát nyelven folynak. Az egyházi szerveződés alapján egész Szerémség, már az Újvidékhez tartozó Pétervárad is, a dakovói püspökséghez tartozik, amelynek talán lehetősége sincs rá, de mégis úgy néz ki, hogy kisebb gondja a vallásgyakorlás magyar nyelven való ápolása. Magyar lelkipásztori szóra igény van Maradékon, Satrincán, Nyékinán, Palánkán és más településeken. A hívek kérésére a nyékincai Szent Antal-temp-

lomban az utóbbi két évben a templombúcsú napján magyar nyelvű ünnepi szentmise volt, tavaly szabadkai, az idén újvidéki fiatal katolikus pap misézett. Ezt máshol is gyakorlattá lehetne tenni. A vallási élet területén magyar nyelvű hittanórák szervezésében lehetne előbbre lépni, hogy újvidéki hitoktatók járjanak olyan településekre, amelyek nincsenek Újvidéktől távol (Palánka, Maradék, Sattrinca). A magyar nyelvű hitoktatás nagyban hozzájárulhat az anyanyelv térhódításához és használatához. Ezzel valamelyest enyhülne az az érzés, hogy különösen a szerémségi szórványmagyarság körében, a katolikus egyház az asszimiláció hordozója. Horvát nyelven folyik a hitoktatás Kátyon és Titelen, pedig a gyerekek túlnyomó többsége magyar nemzetiségű. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy Mitrovicán és Rumán a katolikus egyházközösség biztosítja a helyiség használatát a magyar művelődési egyesületek munkájához.

Nemcsak vallási, hanem nemzetmegtartó ereje is van a maradéki református egyház tevékenységének. Udvarában épül a magyar művelődési ház is. A nyékincai református templomot és paplakot a református egyház 50 évre átengedte használatra a magyar művelődési egyesületnek. Egyben a nyékincai, most már kisszámú református, egy hónapban egyszer istentiszteleten vehet részt. A magyar nyelvű istentiszteletet katolikusok is látogatják, ezzel is erősítve magyarságukat. Szép példa ez arra, hogy a politika a megmaradás érdekében kezdeményezett, feléledt a művelődési tevékenység, megindult az anyanyelvápolás, és a maga módján ugyanazon cél érdekében lépett a maradéki református egyházközösség.

A művelődési egyesületek nagyobb részének nincsenek megfelelő helyiségeik, vagy rosszak a munkafeltételek. Ide lehet sorolni Bácsot, Pirost, Rumát, Mitrovicát, Ürögöt; a palánkai és a kátyi egyesületek pedig albérlők. A téli hónapokban még súlyosabbak a munkafeltételek, amelyek nehezítik a tevékenységet és az anyanyelvápolási órák zavartalan menetét. Néhány évvel ezelőtt a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség volt a hordozója a régi művelődési házak felújításának, sajnos a szövetség ez irányú tevékenysége, függetlenül tőlük, elakadt. Jó lenne, ha ezen a téren is változtatni lehetne a helyzeten. Bizonyos módon – különösen Szerémségben – felvetődik a 2002-es népszámlálás kérdése. A nyékincai Petőfi Sándor MME 2003-ban megszervezte a magyar lakosság összeírását. A hivatalos 2002-es népszámlálási adatok szerint a falunak 262 magyar nemzetiségű lakosa volt, a petőfisek pedig 354-et írtak össze nevekkkel, utcákkal és házzalakkal, tehát az adatok pontosságát ellenőrizni lehet.

Ezzel kapcsolatban nemcsak a népszámlálás szakmai lebonyolításának kérdése vetődik fel, hanem az is, milyen jelentősége lehet annak, hogy Nyékincán a népszámlálás a magyarigazolványok igénylése előtt történt? Vagy annak a ténynek, hogy akkor még nem létezett magyar művelődési egyesület a faluban? Mekkora ebben az önszerveződés szerepe, az erősebb szálakkal összefonódó közösség kialakulása?

A magyar közösségek rendkívül nehéz szociális helyzetben vannak. A munkanélküliség hatványozottabban sújtja őket, mint a többségi népet, gyorsabban is kapnak felmondást. Ez a helyzet újból növeli azok számát, akik külföldön keresik a boldogulást. A magyar közösségek demográfiai helyzetét rendkívül nehezíti nemcsak a 60 éven felüliek nagy százaléka, hanem a 30 és 40 év közötti

magányosan vagy szüleikkel élő fiatalok nagy száma, akik családalapításra alkalmasak. Csak Budiszaván közel 50 ilyen személyt tartanak nyilván. Komoly jelentőségnek tartom ezt, mert nemcsak a szórvány, hanem a délvidéki magyarság fogyatkozásának egyik fő oka. A magyar művelődési egyesületek talán számukra is ismerkedési lehetőséget teremtenek.

A szórványmagyarság önszerveződésének, további erősödésének igen fontos állomása a magyar nyelvű és magyar szellemiségű tájékoztatás, a megmaradás és az asszimilációs folyamatok megállításának, lassú visszafordításának másik olyan alappillére, amelynek jelentősége egyenlő az önszerveződési folyamat megindításával. Itt elsősorban a vajdasági szórványtelevízióra, a Mozaik Tévére gondolok, amelyet a szórványmagyarságért hoztak létre. Műsorszórásának és műsoridejének a növelése az egyik legfontosabb jövőbeni feladat.

Újvidék magyarságának, politikai és civil szervezeteinek külön felelőssége van a dél-bácskai és szerémségi magyar közösségek felkarolásában. Az újvidéki politikai, civil és szakmai támogatás továbbra is elengedhetetlenül szükséges a szórványközösségekben. Ezért figyelmünket most már a fennálló egyesületek munkája minőségének javítására irányítjuk. Civil szervezeteink működtetésének kérdése vetette fel egy olyan szerveződési forma szükségességét, amely összefogja, koordinálja, s még jobban fejleszti a munkát.

Együtt kell tenni a magyar szórvány közösségeikért, s e célból alakult meg a Horizont Dél-bácskai és Szerémségi Magyar Civil Szervezetek Szövetsége. Alapvető feladata a magyar szórvány közösségek és tagszervezetek támogatása, az anyanyelvpolás jobb megszervezése, rendszerbe foglalása, a pályázatokra való felkészülés szakmai támogatása, a támogatásokról kért elszámolások elkészítése, közös szemlék, programok és kiállítások szervezése, vajdasági és anyaországi rendezvényeken való részvétel, s együttműködés más Kárpát-medencei magyar civil szervezetekkel.

Az újvidéki magyar szervezetek közül külön kiemelném, mai házigazdánk, a Petőfi Sándor MME szerepvállalását a dél-bácskai és szerémségi magyar közösségek művelődési életének előremozdításában. Hiszen szakmai segítséget nyújt, vendégszerepel és vendégül látja a magyar művelődési egyesületeket, valamint tábort szervez számukra, továbbképzési programmal.

Mindezzel, amit eddig tettünk, megváltoztattuk a magyar közösségek életminőségét, s ezekben a környezetekben megszületett a magyar közélet, amely eddig nem létezett. Ennek tudatában vannak az emberek, ezért ragaszkodnak ahhoz, hogy tovább lépjenek a megkezdett úton.

Tisztelt Tanácskozás! Beszámolómban a dél-bácskai és szerémségi magyar közösségek erőfeszítéseiről szóltam, rámutatva azokra a kérdésekre, amelyeknek megoldása hozzájárulhat az asszimilációs folyamatok fékezéséhez, esetleges leállításához, és egyes környezetekben annak visszafordításához is.

Az újvidéki magyar politikai, művelődési és civil szféra ebben mindennapi partner, de a további lépések megtételéhez jóval nagyobb bel- és külföldi támogatásra van szükség.

Kós Károly, az erdélyi magyarság kiemelkedő egyénisége írta: „Számba kell vennünk erőnket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni.” Ezt mi megtettük.